

*“Online Eğitim ile Engelleri Aşıyoruz”
Eğitim Projesi*

Mentorun El Kitabı

“Online Eğitim ile Engelleri Aşıyoruz” Eğitim Projesi

Mentorun El Kitabı

Bu kitapçık, İstanbul Kalkınma Ajansı'nın 2012 Yılı Kar Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yönelik Bilgi ve İletişim Teknolojileri Odaklı Ekonomik Kalkınma Programı kapsamında desteklenen "Online Eğitim ile Engelleri Aşıyoruz" projesi kapsamında hazırlanmıştır.

Bu yayının içeriği İstanbul Kalkınma Ajansı veya Kalkınma Bakanlığı'nın görüşlerini yansıtmamakta olup, içerik ile ilgili tek sorumluluk Türkiye Beyazay Derneği'ne aittir.

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM I.....	5
MENTORLUK (YÖNDERLİK).....	6
FİZİKSEL ENGELLİ İNSANLAR.....	7
“Online Eğitim ile Engelleri Aşıyoruz Proje Montörlerden Beklenenler”.....	9
BÖLÜM II	10
ÖZEL EĞİTİM	11
Özel Eğitim Kimlere Verilir?	11
ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ OLMANIN NEDENLERİ.....	12
ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ ÇOCUKLARIN EĞİTİM ORTAMLARI	13
BÖLÜM III	14
UYGUN DAVRANIŞLARIN ARTTIRILMASI	15
PEKİŞTİRME	15
PEKİŞTİRME ÇEŞİTLERİ	15
BİRİNCİL PEKİŞTİREÇLER	16
İKİNCİL PEKİŞTİREÇLER.....	16
Sosyal Pekiştireçler	17
Nesnel Pekiştireçler.....	17
Etkinlik Pekiştireçleri.....	17
Sembol Pekiştireçler.....	17
PEKİŞTİRME İLKELERİ	18
OLUMSUZ DAVRANIŞLARIN AZALTILMASI.....	19
OLUMSUZ DAVRANIŞ İÇİN KRİTERLER.....	20
OLUMSUZ DAVRANIŞLARI AZALTMAYA OLUMLU YAKLAŞIM	20
BİLİNEN DAVRANIŞ AZALTMA TEKNİKLERİ.....	21
UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞI AZALTMANIN UYGULAMA PROSEDÜRÜ.....	23
DAVRANIŞ DEĞİŞTİRME	24
KAYNAKÇA.....	24

BÖLÜM I

MENTORLUK (YÖNDERLİK)

Mentorluk, insanlara şahsi, sosyal ve profesyonel yetenekleri ile alakalı bir çok yeni olguyu öğrenmeleri için popüler ve çok güçlü bir mekanizmadır. Aslında mentörlük etki altına alınanın en eski yöntemlerinden birisidir. Bu terimin ilk kayıt altındaki kullanımına Fransız yazar Francois Fenelon'un "Les Aventures De Telemaque" adlı eserinde rastlanır. Bu eser 1699 yılında ortaya çıkmıştır. Terimin modern kullanımı 18. Yüzyılda çok popüler olan bu esere dayanmaktadır. Arkadaşınız, akrabanız veya meslektaşınız gibi her hangi birisi mentorunuz olabilir. Genel olarak mentor, daha tecrübeli veya yaşlı, rol model veya öğretici olabilecek, lider biri olarak düşünülür.

Yönderlik ilişkisi, genelde daha tecrübeli olan kişinin, kendi yeteneklerinin ve kişisel gelişiminin farkına varması için diğer kişiye (danışan) yardımcı olduğu ilişki şeklinde tanımlanır.

Günümüzde, mentorlük geleneğinin, büyüme ve gelişmeyi teşvik eden tecrübeli ve bilgili insanların yaptığı konusunda genel bir kanı vardır. Bu kanı, bazen değişim ve gelişim pahasına önceki yöntemlerin ebedileştirilmesi sonucunu doğurmuştur. Bununla beraber, geleneksel yöntemlerle birlikte yeni mentorlük uygulamaları, bireylerin meslektaşlarını desteklediği ve hatta onlarla eşit zeminde çalıştığı ortamlar sağlamaktadır. Bu tür bir yönderlik, gelişim ve öğrenmeyi ilerletmekte ve bu da hem mentor hem de danışanlık hizmeti alan birey açısından faydalı olmaktadır.

Hiç şüphe yok ki, deneyim yetenek ve yeterlilik yaş ve makamdan daha değerli kaynaklardır. Aynı zamanda bu ilişkide açık ve net bir iletişim, güven ve her iki tarafın olumlu iş birliği temeldir.

Temel Özellikler

Karşılıklı güven, saygı ve güvenilirliği temel alan mentorluk süreci, 3 ana safhaya ayrılmıştır. Bu safhalar Moreton-Cooper ve Palmer tarafından tanımlanan 3 anahtar safhanın etrafında odaklanmıştır. Bu safhalar:

1. Başlama
2. Gelişme / Çalışma
3. Son vermedir.

Aşama 1. Altyapı:

Bu safha mentor ve danışanın diyaloglarını başlattıkları zamanla birlikte, ilişkinin temel sınırlarını ve kurallarını belirledikleri safhadır. Bu kurallar ve sınırlar mentor ve danışanlık yaptığı kişi arasındaki ilişkiyi yöneten kural ve sınırlardır.

Aşama 2. Gelişme / Eğitim:

Bu safha, eğitim, gözden geçirme ve geri besleme süreçlerini tanımlar.

Aşama 2. Bitiş Safhası:

Bu safhada süreç değerlendirilir ve sonlandırılır. İkili, danışmanlık programının sonuna ulaşırken, ikilinin ilişkisi de son bulur. Sürecin değerlendirilmesindeki amaç, ikilinin en başta belirlediği amaç ve görevlere başarı ile ulaşıp ulaşılmadığını belirlemektir.

FİZİKSEL ENGELLİ İNSANLAR

Bir fiziksel bozukluğun bir dizi nedeni olabilir. Bu durum, geçici veya kalıcı olabilir. Etkileri günden güne değişebilir, aynı kalabilir, hatta daha da kötüleşebilir. Bu olay, vücudun bazı parçalarını veya tümünü etkileyebilir.

Aşağıdaki koşullar genellikle hareketlilik veya el becerisi güçlükleri ile ilgilidir

- Müsküler Distrof kas liflerinin bozulmasını ve yorgunluğunu kapsayan kalıtsal bir hastalık grubunu kapsar.
- Cerebral Palsi vücut hareketleri ve kasların uyumlu kullanımı ile ilgilidir.
- Felç vücudun belli bölümlerinde görülen hiz kaybı ile birlikte bunları hareket ettirme güçlüğüdür.
- Hemipleji, felç veya beyin hasarının bir sonucu olarak vücudun bir tarafının felç olması demektir. Beynin zarar görmediği parapleji veya kuadripleji durumundan farklıdır. Hemifleji ile birlikte akıl, kişilik, konuşma veya duyu bozuklukları meydana gelebilir.
- Parapleji, al uzuvların ve tüm gövde kaslarının felç olmasıdır. Çoğunlukla felç geçirmiş uzuvlarda his kaybının yanında kas spazmları, ağrı, bağırsak ve mesane kontrolü kaybı gibi etkilerde görülebilir.
- Servikal bölgesinde omurilik hasarı olduğundan kuadripleji oluşur. Bu, paraplejinin etkilerine ek olarak ellerde ve ayaklarda bozukluklara neden olabilir. MS- multiple sklerozis beyine ve omuriliğine saldıran ve sinir dokularında bozukluklara yol açan sinir sistemi rahatsızlığıdır. Bu çoğunlukla felçle, kas spazmlarıyla, konuşma bozukluklarıyla ve ellerin titremesi ile ilişkilidir.
- Çocuk felci omurilikteki sinir dokusunu öldüren bir hastalıktır. Yüksek ateşe neden olur ve farklı kasların felç olmasına ve akciğerlerin zarar görmesine de neden olabilir.

Eğer öğrenci fiziksel engelli ise O, aşağıdakilere benzer şu gibi zorluklarla karşılaşabilir

- Koordinasyon ve hareket ile ilgili zorluklar
- Dayanıklılık ve kuvvet ile ilgili zorluklar
- Araba süreme, ev işleri, yemek yapma, bakım gibi rutin işler dahi zorlaşmayı ve / veya yorucu olmaya başlar.
- Yorgunluk
- Tuvalet, kafe, iş yerleri gibi başkalarına kolay gelen yerlere erişim imkanlarının zorluğu

Eğer elleri veya kolları etkilenmiş ise onları şu zorluklar beklemektedir

- El yazısı sırasında güçlük çekme
- Kalem kullanarak yazı yazamamak

- Yazı yazarken yavaş yazmak
- Sayfa çevirmekte güçlük yaşamak
- Standart klavye veya fare kullanırken zorluk çekmek
- Ofis malzemesi kullanırken zorluk çekmek
- Doküman doldurmak veya depolamada güçlük yaşamak

“Engelli insanlarla birlikte nasıl hareket edilir” ipuçları

Bu paragraf farklı kategorilerde engelleri olan öğrencilerle nasıl iletişim kurulacağını veya onlarla nasıl paylaşımda bulunulacağını anlatan ipuçları vermektedir.

Bu materyal engelli olan öğrencilerle birlikte nasıl davranılacağı hakkında size belirleme ve en uygun tarifi uygulama konusunda yardım amaçlı tasarlanmıştır.

Bu kılavuz bir reçete olarak değil, engelli insanlarla uzun dönem çalışmanın getirdiği tecrübelerle dayanan dostça bir tavsiye olarak ele alınmalıdır. Burada verilen ipuçlarını kullanmaya başlamadan önce dikkatlice düşünün ve iyice muhakeme edin. Unutmayın ki birbirine benzer engeli dahi olsa her insan birbirinden farklıdır ve birinde işe yarayan diğerinde işe yaramayabilir.

- Engelli insanları, ilgilendiren özel sorunları ile ilgili sorular sormaktan korkulmamalıdır. Örn; yaşı, engeli, vs
- Engelli insanlarla konuşurken onlar için açıkça ulaşılmaz olan eylemleri açıklayan kelimeleri kullanmaktan çekinilmemelidir. Örn; görme engelli olan birine “ dün TV yi izledin mi?” gibi..
- Danışanın sağlık, sosyal statüleri ve onların istihdamını konu alan bir takım konulardan bahsedilmelidir.

Danışan ile birlikte belirlenen hedefler doğrultusunda önceden koordinasyon yapmadan uygulamalara başlanmamalıdır.

- Engelli öğrenci ile ister karşı karşıya, ister başkalarının yanında, isterse de çevrimiçi olsun ona karşı özel tavırlar sergilememeli veya ona patronluk taslamamalıdır.
- Öğrenci görevlerini yerine getirirken yaptığı belirli hatalar ve eksikliklerde onun engelli olmasından kaynaklandığını düşünerek bahane bulmamalıdır.
- Engelli öğrencinizin yapması gereken bir görev ayarlamadan önce öğrencinin bunu tamamlayabilmesi için gerekli süreyi önceden belirlemelidir. Bazı durumlarda normalden daha fazla süre gerekebilir.
- Eğer gerekli görülürse, engelli öğrencinin özel durumu paydaşlarla paylaşmasına izin verilmelidir (proje ekibi vb)
- Öğrencinin özel durumundan kaynaklanan bir sorun görülürse, mentor herhangi bir nihai karara varmadan hatta koordinatörle bunu paylaşmadan önce öğrenci ile konuyu görüşmelidir.

“Online Eğitim ile Engelleri Aşıyoruz” Proje Mentorlarından Beklenenler

- Mentorluk eğitimine katılmak (Türkiye Beyazay Derneği tarafından verilecek)
- Martta başlayacak olan projede ilk üç hafta öğrencileri haftada bir gün, iki saat olmak üzere ziyaret etmek
- Sonraki haftalarda iki veya üç haftada bir ziyaret gerçekleştirmek
- Görüşmelerde anket ve öğrencinin sınıfına göre biri başlangıçta diğeri proje sonunda olmak üzere seviye belirleme sınav testleri yapmak (Türkiye Beyazay Derneği tarafından verilecek)
- Ziyaretlerde www.beyazayegitim.net websitesinin kullanımını anlatmak. (EBA ve Vitaminin kullanımını göstermek)
- Öğrenciye çalışma programı hazırlamak
- Hangout üzerinde mentörlük yaptığı öğrenci ile görüşmek.
- Ziyaretlerinde eğitim modüllerinin o haftaya ait olan ünitelerinin üzerinden geçecekler.
- Öğrencinin zorlandığı yerlerde tekrar anlatım gerçekleştirecekler.
- Öğrenciyi motive edecek davranışlarda bulunacaklar ve cesaretlendirici çalışma gerçekleştirecekler.
- Öğrencinin gelişimini takip edecekler ve takip listesini dolduracaklar (Türkiye Beyazay Derneği tarafından verilecek)
- Takip listelerini mail ile Türkiye Beyazay Derneği genel merkezine iletcekler.
- Öğrenci gerekli olduğunda mentörünü arayabilecek ve soru sorabilecek
- Eğitime katılım formlarını dolduracaklar (Türkiye Beyazay Derneği tarafından verilecek).

BÖLÜM II

ÖZEL EĞİTİM

TANIM

Ortalama öğrenci özelliklerinden önemli ölçüde farklılaşan öğrencilere sağlanan, **bireysel olarak planlanmış ve bireyin bağımsız yaşama olasılığını en üst düzeye çıkarmayı hedefleyen** eğitim hizmetlerinin bütünüdür.

Özür: Bedenin belli bir bölümünün ya da organının işlevlerini yeterince yerine getirememesi durumudur. Örneğin kişi göremeyebilir ya da duyamayabilir. Bu durum bireyin sınırlılığıdır.

Engel: Özürli bireyin toplumsal yaşamın gereklerini yerine getirmede karşılaştığı sınırlılıklardır. Özürli bir birey eğer eğitim ortamında, günlük yaşamda, iş yaşamında herhangi bir sınırlamayla karşı karşıya değilse bu birey engelli değildir.

Özel eğitim çalışmalarının temel hedefi;

- Özel eğitim aracılığıyla özel gereksinimli bireylere bilgi ve beceri kazandırmak,
- Yaşadığımız çevreyi özel gereksinimli bireylerin kullanabilecekleri hale getirmek suretiyle özrün engele dönüşmesini engellemektir.

Özel Eğitim Kimlere Verilir?

Özel eğitim, herhangi bir nedene bağlı olarak gelişimsel farklılığı bulunan bireylere verilmektedir. Son yıllarda kapsamı genişletilmiş olup daha farklı zorluklar yaşayan bireylerin de özel eğitimden faydalanmaları sağlanmıştır. Örneğin üstün zekalı ve üstün yeteneği olan çocuklar ve özel öğrenme güçlüğü çeken çocuklar bu kapsama alınmıştır. Aşağıda özel eğitimden faydalanan gruplar sıralanmıştır.

- Zekâ Geriliği Olan Çocuklar
- Yaygın Gelişimsel Bozukluklar-Otizm
- Ortopedik ve Hareket Bozukluğu Olanlar
- Görme Engelliler
- İşitme Engelliler
- Konuşma Bozukluğu Olanlar
- Üstün Zekalı/Yeteneği Olan Çocuklar
- Öğrenme Güçlüğü Olan Çocuklar
- Duyusal ve Davranış Bozukluğu Olan Çocuklar
- Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu Olan Çocuklar

ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ OLMANIN NEDENLERİ

Özel gereksinimli çocukların dünyaya gelmesine neden olan etmenleri genel olarak 3 ana grupta toplamamız mümkündür:

- Doğum öncesi nedenler,
- Doğum anı nedenleri,
- Doğum sonrası nedenler.

Doğum Öncesi Nedenler

Beslenme: Annede beslenme bozukluğunun olması bebeğin büyümesini yavaşlatabilmektedir.

Yapısal Bozukluklar: Bebeğin anne karnındaki fiziksel bozuklukları içerir. Kalıtsal sebepler, ilaçlar ve diğer çevresel faktörler bu durumların oluşmasında etkilidir.

Kalıtsal Bozukluklar: Hücre bölünmeleri sırasında bazı hatalar oluşabilir. Bazı durumlarda zigot kendiliğinden anne bedeninin dışına atılır. Yani anne düşük yapar.

Ama bazı durumlarda anormallik öldürücü değildir. Ama çocuğun gelişimi ciddi biçimde etkilenebilir. Örn. Down sendromu.

Hücre Transferi Hataları: Hücrelerin yanlış transfer olması nedeniyle oluşan bozukluklardır. Örn. Dudak yarık damak, spina bifida vb.

Diğer Sebepler: Anne adayının hamilelik sırasında ilaç veya uyuşturucu kullanması, hamilelik sırasında geçirilen enfeksiyonlar, annenin kronik bir hastalığının olması, anne-baba arasındaki kan uyumsuzluğu, annenin yaşının çok genç ya da ileri yaşta olması da bebeğin engelli doğmasına sebep olabilmektedir

Doğum Anı Nedenleri

Zor ve Hatalı Doğum: Zor ve hatalı doğumlarda bebeğin başının çok fazla basınca maruz kalmasıyla kafaiçi kanamanın oluşması durumudur. Bunun sonucu beyin hasarı oluşabilmektedir.

Doğum anı anoreksia: Doğum sırasında bebeğin yeterli oksijeni alamaması durumudur.

Göbek bağının bebeğin boynuna dolanması, bebeğin başının önce değil sonra çıkması, anormal ve uzamış doğumlar buna sebep olarak gösterilebilir.

Prematüre Doğum: Bebeğin gelişimsel olarak hazır olmadan doğması durumudur.

Erken doğan bebekler: 37 haftadan önce doğan bebekler.

Zamanına göre hafif doğan bebekler. 2.5 kilo ve daha aşağı doğum tartısıyla dünyaya gelen bebekler prematüre bebek olarak kabul edilmektedir.

Doğum Sonrası Nedenler

- Yaralanmalar ve kazalar
- Ateşli hastalıklar
- Beslenme yetersizliği
- Sosyal ve kültürel yoksunluk gelişimsel yetersizliğe sebep olan doğum sonrası faktörler olarak sıralanmaktadır.

ÖZEL EĞİTİME MUHTAÇ ÇOCUKLARIN EĞİTİM ORTAMLARI

Gelişmiş ülkelerde özel gereksinimli çocukların büyük bir çoğunluğu olağan okullarda akranlarıyla birlikte en az kısıtlayıcı kaynaştırma ortamlarında öğretim görmektedir. Ülkemizde ise yasal düzenlemeleri yapıldığı halde kaynaştırma uygulamaları tam anlamıyla yapılamamaktadır. Özel eğitime muhtaç çocukların küçük bir oranı ülkemizde akranları ile birlikte eğitim görmektedir. Çocukların büyük bir kısmı ayrımlaştırılmış eğitim ortamlarında eğitim almaktadırlar.

Özel eğitime muhtaç çocukların devam edebilecekleri eğitim ortamları sırasıyla şöyledir.

1.Normal Sınıf:

Öğrencinin kaydı normal sınıftadır. Öğrenciler eğitimlerinin çoğunu normal sınıflarda alırlar. Ancak zamanlarının % 21'ini destek özel hizmeti olarak geçirirler. Destek hizmet sınıf içinde verilir.

2.Kaynak Oda:

Öğrencinin kaydı normal sınıftadır. Öğrenciler okul zamanlarının en az %21'inde en çok %60'ında destek özel eğitim hizmeti alırlar. Zamanın geri kalan kısmında normal sınıfta eğitim görürler. Bu uygulamaya yarı zamanlı kaynaştırma denir.

3.Ayrı Sınıf:

Öğrencinin kaydı özel alt sınıftadır. Öğrenciler okuldaki zamanlarının %60'ından fazlasını kendileri için düzenlenmiş sınıflarda geçirirler. Öğrenciler boş zamanlarda normal sınıflardaki arkadaşları ile kaynaşırlar.

4.Ayrı Okul:

Öğrencinin kaydı özel eğitim okulundadır. Öğrenciler okuldaki zamanlarının tamamını özel gereksinimli çocuklarla birlikte geçirirler. Özel eğitim ve destek hizmet alırlar. Akranları ile ancak okul dışında birlikte olabilirler.

5.Yatılı Okul:

Öğrencinin kaydı özel eğitim okulundadır. Öğrenciler tüm zamanlarının tamamını özel gereksinimli çocuklarla birlikte, yatılı olarak geçirirler.

6.Ev/Hastane:

Öğrencinin kaydı normal sınıfta ya da hastane okulundadır. Uzun süre hastanede yatması gereken çocuklar hastane ortamında oluşturulan sınıfta eğitim görür. Okula gidemeyecek durumda olan çocuklar ise eve gelen öğretmen eşliğinde ev ortamında eğitim görür.

BÖLÜM III

UYGUN DAVRANIŞLARIN ARTTIRILMASI

PEKİŞTİRME

Edimsel koşullama ilkesine göre insanların davranışları, davranış öncesi ve sonrası durumlara göre şekillenmektedir. Bu kurama göre bir davranışın sonuçları olumsuz ise, o davranışın ileride tekrarlanma olasılığı azalır. Bu davranışların sonuçları birey için olumlu ise, o davranışın tekrarlanma olasılığı artar. Bu sürece pekiştirme denir.

Yeni davranışları kazandırmada, var olan davranışları istenilen yönde değiştirmede, kazandırılan ya da değiştirilen davranışları sürdürmede ve bireyi kendi davranışlarını kontrol eder duruma getirmede pekiştirmenin kullanılmasının en etkin ve uygun yol olduğu kabul edilmektedir. Eğitimciler normal ve engelli çocukların eğitiminde pekiştireçleri etkin bir şekilde kullanmaktadır.

Olumlu davranışları arttırabilmek için önce pekiştirme çeşitleri ve pekiştirme ilkeleri konusunda bilgilenmek gerekmektedir.

PEKİŞTİRME ÇEŞİTLERİ

OLUMLU PEKİŞTİRME

Olumlu pekiştirme, davranış sonrasında bireyin hoşuna giden bir uyarana/durumla karşılaşmasının, o davranışın ileride yapılma olasılığını arttırmasıdır. Olumlu pekiştirmede yer alan uyarana pekiştireç denir. Günlük yaşamda ve eğitim ortamlarında, pek çok uygun olmayan davranış farkında olunmadan olumlu pekiştirme süreciyle pekiştirilmektedir. Örneğin ağlayan çocukları susturmak için ilgi gösterilmekte ve istedikleri yapılmaktadır. Ağlama davranışı kısa sürede kesilmektedir. Ancak bu çocukların ileride ağlama davranışları gösterme olasılıkları artmaktadır. Çünkü ağlama davranışı pekiştirilmiş olmaktadır.

PEKİŞTİRME ÇEŞİTLERİ

a. BİRİNCİL (Öğrenilmemiş) PEKİŞTİREÇLER

b. İKİNCİL (Öğrenilmiş) PEKİŞTİREÇLER

- Sosyal Pekistireçler
- Nesnel Pekistireçler
- Etkinlik Pekistireçleri
- Sembol Pekistireçler

BİRİNCİL PEKİŞTİREÇLER

Birincil pekiştireçler, herhangi bir öğrenme yaşantısı olmaksızın birey davranışları üzerinde etkisi olan hava, su, yiyecek, içecek, sıcaklık, uyku, hareket gibi yaşamsal önem taşıyan uyaranlardır. Eğitim ortamlarında birincil pekiştireçler, genellikle, küçük yaşlardaki ya da ileri derecede ve çok özürlü öğrencilerde kullanılmaktadır. Ayrıca, eğitimin başlangıcında, yeni bir beceri ya da davranış kazandırırken kullanılmaktadır. Birincil pekiştireçlerin her zaman ikincil pekiştireçlerle birlikte kullanılarak zamanla tamamen ikincil pekiştireçlerin kullanılması gerekmektedir.

Birincil pekiştireçlerin etkinliği bireyin yoksunluk ve doyum durumuna bağlıdır. Bunun için bireyin hedef davranışı gerçekleştirmeden pekiştireç özelliği taşıyan yiyeceğe ulaşması engellenmelidir. Bunun için öğretmen başlatacağı uygulamaları ailelerle paylaşarak kullanılacak pekiştireç ile ilgili yoksunluk sağlamalıdır. Örneğin hedef davranışı kazandırmak için kullanılan pekiştirecin evde kullanılmamasını istemelidir.

Birincil pekiştireçlerin doyum nedeniyle etkisinin azalması, eğitimde bazı sınırlılıkları beraberinde getirir. Öğretmenin, bu sınırlılıkları aşmak için planlama yapması gerekmektedir. Bu planlamada dikkate alınması gereken öneriler şöyle sıralanabilir:

- Öğretimi yapılan her bir beceri ya da davranış için etkililiği bilinen farklı birincil pekiştireç kullanılır. Böylece tüm etkinliklerde ve gün boyunca aynı pekiştireci kullanarak kısa sürede doyuma ulaşması engellenmiş olur. Örneğin bir davranış için kraker, bir diğer davranış için şeker gibi.
- Doğru tepkiler için verilen birincil pekiştireç miktarı olabildiğince düşük tutulmalıdır. Birincil pekiştireci daha sık fakat daha az miktarda vererek doyum engellenebilir.
- Öğrenci beceri ya da davranışta ustalaştıkça, her bir doğru tepki yerine birkaç doğru tepkide bir birincil pekiştireç verilmeye başlanabilir ve giderek pekiştirme seyrekleştirilebilir.

İKİNCİL PEKİŞTİREÇLER

İkincil pekiştireçler, etkili bir pekiştireçle etkisiz bir uyarının bir arada bulunmasıyla pekiştirici özelliği kazanmış uyaranlardır. İkincil pekiştireçlerin eğitim ortamında yararları şöyle sıralanabilir:

- Doyuma ulaşmadan dolayı etki azalması olasılığı düşüktür,
- Kolay kontrol edilebilir,
- Değişik yaş gruplarına göre kolayca uygulanabilir,
- Günlük etkinlikler içinde rahatlıkla yer verilebilir.

İkincil pekiştireçler; sosyal pekiştireçler, nesnel pekiştireçler, etkinlik pekiştireçleri ve sembol pekiştireçler olmak üzere dört grupta toplanmaktadır.

Sosyal Pekiştirenler

Sosyal pekiştirenler, uygun bir davranış sonrasında bireyle hoşlandığı şekilde sözel ya da fiziksel olarak ilişkiye girilmesi şeklindeki davranışlardır. Gülümseme, göz kırpması, sözel olarak dönüt verme, övme, sarılma öpme çok yaygın olarak kullanılan pekiştirenlerdir.

Sosyal pekiştirenlerin çok sayıda avantajları vardır. Bireysel ve grup etkinliklerinde, farklı eğitim ortamlarında kolaylıkla uygulanabilmektedir. Önemli olan yaş düzeylerine ve bireysel özelliklere uygun sosyal pekiştirenlerin belirlenmesidir.

Nesnel Pekiştirenler

Nesnel pekiştirenler, uygun bir davranış sonrasında bireye verilen, bireyin hoşlandığı somut nesnelere dir. Örneğin renkli kırtasiye gereçleri, balonlar, ünlülerin posterleri vb.

Nesnel pekiştirenler, farklı yaş ve beceri düzeyindeki çocuklar için rahatlıkla kullanılabilir. Nesnel pekiştirenlerin en önemli sınırlılığı, öğrencilerin bu nesnelere uygun davranış göstermeden de elde edebilmesidir.

Etkinlik Pekiştirenleri

Etkinlik pekiştirenleri, uygun bir davranış sonrasında bireyin yapmaktan hoşlandığı sözel ya da bedensel etkinlikleri yapmasına veya yapılan etkinliklere katılmasına izin verilmesidir. Etkinlik pekiştirenleri, birincil veya nesnel pekiştirenlerin kullanılmasının uygun olmadığı ya da olanaklı olmadığı durumlarda öğretmene zengin alternatifler sunmaktadır. Öğretmene yardım etme, kafeye veya sinemaya gitme, istediği oyuncakla oynama vb.

Etkinlik pekiştirenlerinin en büyük sınırlılığı bireyin uygun davranışları göstermeden de rahatlıkla bu tür etkinlikleri yapma fırsatı bulmasıdır.

Sembol Pekiştirenler

Sembol pekiştirenler, uygun bir davranış sonrasında bireye bir başka pekiştirenle değiştirilmek üzere verilen, yıldız, kupon, marka ya da jeton gibi araçlardır. Sembol pekiştirenlerin kendi başlarına önemi yoktur; ancak, bireyin hoşlandığı nesnel ya da etkinlik pekiştirenleriyle değiş-tokuş yapılabilmesine olanak vermektedir.

Sembol pekiştirenlerin etkili olabilmesi, dönüştürme sistematığının uygunluğu ile ilgilidir. Ayrıca bu sistematığın çocuklar tarafından çok iyi anlaşılması gerekmektedir. Öğrenciler hangi davranışta kaç sembol kazanacaklarını ne kadar sembolle hangi pekiştirenleri elde edeceklerini ve sembollerini pekiştirenlerle değiş-tokuş etme işlemini ne zaman yapacaklarını bilmelidir.

PEKİŞTİRME İLKELERİ

Kullanılan pekiştireç çeşitleri ne olursa olsun, pekiştirmenin etkili olabilmesi için pekiştireçlerin bazı ilkelere uygun olarak sunulması gerekmektedir. Pekiştirmenin etkili olabilmesi için aşağıdaki ilkelere uyulması önerilmektedir:

- Kullanılan pekiştireç, kolayca doyuma yol açmayacak özellikte olmalıdır,
- Pekiştireç, etkili bir pekiştirme tarifesine bağlı olarak sunulmalıdır,
- Pekiştireç, bireyin özellikleriyle uyusmalıdır. (yaş, cinsiyet, ilgi alanları vb.)
- Pekiştireç, uygulamacı tarafından kolay ulaşılır ve kolay uygulanır olmalıdır,
- Pekiştireçler çeşitlendirilmelidir.
- Pekiştirilecek davranışın gerçekleşmesine zemin hazırlamak için ön uyarılar kullanılarak, çocuğa hangi davranıştan sonra ne elde edeceği anımsatılmalıdır.

Pekiştirmenin etkililiği, belli ilkeler doğrultusunda kullanımının yanı sıra, pekiştirmenin verilmiş şekli ile de yakından ilişkilidir. Hedef davranışta istenilen etkinin, pekiştirmenin hedef davranışın meydana gelişinden hemen sonra yapılmasına bağlı olduğu vurgulanmaktadır.

OLUMSUZ DAVRANIŞLARIN AZALTILMASI

GİRİŞ-SORULAR

- Olumsuz davranışlar nasıl başlar?
- Olumsuz davranışlar daha çok hangi ortamlarda artar?
- Özürlü çocuklarda olumsuz davranışların sayısı fazla mıdır? Neden?

ÖNYARGILAR

- Özürlü çocuklar daha fazla olumsuz davranışa sahiptir.
- En erken dönemde disipline etmek önemlidir. Çünkü önleyici çalışmalar yapılmış olur.
- Bunun için;
 - Çocuklar en erken dönemde öğretilere maruz bırakılırlar,
 - Disiplin kazandırılmaya çalışılır,
 - Uzmanlar aileleri yanlış yönlendirmeye başlar,
 - Özürlü çocuğun çocuk olduğu unutulmaya başlanır.

GİRİŞ

Gelişim evrelerinin getirdiği doğal zorluklar, çevrenin olumsuz etkileriyle birleşerek çocuklarda istenmeyen-olumsuz davranışlara yol açabilir. Bu durum çoğu zaman eğitimcilerin ve anne-babaların kendilerini çaresiz hissetmelerine yol açar. Özellikle gelişimsel geriliği olan çocuklarda olumsuz davranış ortaya çıktığında eğitimciler panik olmakta ve ne yapacağını bilememektedir. Çoğu zaman bu davranışlar çocuğun özürüne atfedilmektedir. Olumsuz davranışların engellenmesi için çocuklarda olumlu davranışların artırılması gerekir.

DAVRANIŞ PROBLEMLERİNİ ENGELLEMELİK İÇİN...

1. Çocuğun psikobiyojik ihtiyaçlarını karşılamak.
 - Fark edilme gereksinimi.
 - Meraklarının giderilmesi gereksinimi
 - Fiziksel etkinlikte bulunma gereksinimi
 - Oyun oynama gereksinimi
 - İdrar ve dışkı ihtiyacını giderme gereksinimi
 - Besin ve su gereksinimi
 - Yorgunluğun azaltılması ve giderilmesi gereksinimi
 - Cinsel dürtülerin tatmini gereksinimi
2. Yapabileceği şeyleri yapmasına izin vermek,
3. Hoşlanılan davranışlarının beğenildiğini ona göstermek, olumlu davranışları görmek.
4. Seçim yapmasına izin vererek inatlaşmasını engellemek,
5. Açık, basit ve tutarlı kurallar koymak gerekmektedir.

OLUMSUZ DAVRANIŞLARIN AZALTILMASI

Olumsuz Davranış Nedir?

- Anne-babanın-öğretmenin hoşuna gitmeyen davranışlar mıdır?
- Anne-babayı utandıran davranışlar mıdır?
- Çocuğu eğitim ortamından uzaklaştıran davranışlar mıdır?
- Çocuğun kendisine zarar veren davranışlar mıdır?
- Başkalarına zarar veren davranışlar mıdır?
- Çocuğa öğretilmemiş olan davranışlar mıdır?

Öğretmenler ve anne babalar bazen herhangi bir kritere bağlı olmaksızın çocuğu ve çocuğun davranışlarını etiketlemektedir. Hâlbuki olumsuz diye nitelendirilen bir davranış çocuğa öğretilmemiş bir davranış olabilir. Ya da çocuğun gelişim yaşına uygun bir davranış olabilir. Bunun için öğrencinin davranışını olumsuz olarak nitelendirmeden önce belli ölçütler ışığında davranışa bakmak gerekmektedir.

OLUMSUZ DAVRANIŞ İÇİN KRİTERLER

Bir davranışı problem davranış olarak değerlendirmek için bazı kriterleri göz önünde bulundurmanız gerekir:

- 1. Çocuğun gelişim yaşı nedir?** Bazı davranışlar gelişimin bir gereğidir ve engellenmemelidir. Örneğin nesnelere ağzına alma bebeklerde belli bir dönem için bir keşif davranışıdır.
- 2. Çocuk yapmıyor mu? Yapamıyor mu?** Çocuk davranışın normal - istenen halini yapmasını bilmiyor olabilir. Davranışı, problem davranış olarak ele almak yerine doğru davranışın öğretimi hedeflenir.
- 3. Davranış, çocuğun öğrenmesini etkiliyor mu?** Örneğin çocuk sürekli bir şey fırlattığı için ders yapılamıyor veya sınıfta gezindiği için ders dinleyemiyor.
- 4. Davranış, çocuğa ve çevresine zarar veriyor mu?** Kafasını bir yere vurma, saç çekme, ısırma gibi davranışlar zarar verici davranışlar olarak nitelendirilebilirken, çocuğun pencereden bakmak istemesi ya da kafasını sallaması zarar verici davranış olarak değerlendirilmez.
- 5. Herkes davranışın problemlili olduğunda hemfikir mi?** Evin duvarına resim yapmak anne için bir problem olurken, baba için bir yaratıcılık olabilir. Olumsuz diye adlandırılacak davranış için çocuğun çevresindeki herkes hemfikir olmalıdır.

OLUMSUZ DAVRANIŞLARI AZALTMAYA OLUMLU YAKLAŞIM

Uygun olmayan davranışın oluşmasını önlemek, uygun olmayan davranışı azaltmak için çabalamaktan çok daha etkilidir. Bunun için gerek anne-babalar gerekse öğretmenler olumsuz davranışları önlemeye yönelik çalışmalara öncelik vermeli daha sonra ise olumsuz davranışları azaltma teknikleri uygulamaya başlamalıdır.

Uygun Olmayan Davranışın Ortaya Çıkmasını Önlemek

1. Davranış Zincirini Kırma

A. Yakınlık Kontrolü: Bir olay ya da durumda, çocuğun potansiyel tepkisini tahmin edip iletişim fırsatı yaratarak alışlagelmiş sırayı durdurmak. Örneğin kütüphanede yüksek sesle konuşan öğrenciye ses daha da yükselmeden önce sessiz olmasını söylemek; bunu söylerken sakin, ılımlı, sempatik bir ses tonu kullanmak akıllıcadır.

B. Uyarın Değişikliği: Nesnelere kaldırılması, ya da yerinin değiştirilmesi, bireylerle ilgili değişiklik yapılması gibi uyarılarla çevresel uyarıların düzenlenmesidir. Örneğin öğrenci sınıfa geldiğinde sürekli dolabın üzerindeki oyuncak istiyorsa, bu oyuncak kapaklı bir dolaba yerleştirilebilir.

2.Sınıfta Ortaya Çıkabilecek Uygun Olmayan Davranışları Önleme:

Sınıf içerisinde uygun olmayan davranışları önlemek için öğretmenlerin pratik olarak sınıfta izleyebilecekleri pek çok strateji vardır.

- a. Sınıf Kurallarını Öğrenci İle Birlikte Belirleme
- b. Öğrencilere Olumlu Atıfta Bulunma,
- c. Tarafsız Davranma,
- d. Akran Etkileşimlerine Ağırlık Verme,
- e. Olumlu Öğrenme Atmosferi Yaratma
- f. Sınıfta Olumlu Model Olma
- g. Sınıfta Fiziksel Düzenlemelere Dikkat Etme
- h. Serbest Zamanları Sınırlandırma

3. Ayrımlı Pekiştirme

Uygun olmayan davranışların azaltılması için uygun davranışların artırılması ya da sürdürülmesi söz konusudur. Bu yöntem iki temel pekiştirme ilkesine dayanır. Birinci olarak, davranış uygun ayırt edici uyararı izlediğinde verilir.

İkinci uygulamada, diğer davranışlar görmezden gelinirken belli bir hedef davranış pekiştirilir.

- 3.1.Diğer Davranışları Ayrımlı Pekiştirme: Uygun olmayan davranışların oluşmamasının pekiştirilmesidir.
- 3.2.Alternatif Davranışları Ayrımlı Pekiştirme: Uygun olmayan davranışın daha uygun biçiminin pekiştirilmesidir. Örneğin öğrencinin “Ver” yerine “verir misin?” dediğinde pekiştirilmesi.
- 3.3.Karşıt Davranışları Ayrımlı Pekiştirme: Uygun olmayan davranışla aynı anda yapılamayacak davranışların pekiştirilmesidir. Örn. Ayakta gezinen çocuğun oturma davranışının pekiştirilmesi

BİLİLEN DAVRANIŞ AZALTMA TEKNİKLERİ

1.GÖRMEZDEN GELME-SÖNME:

Uygun olmayan davranışı kararlı bir şekilde gözardı etmektir. Örneğin çocuk yüksek sesle güldüğünde kimsenin bakmaması.

- Uygulama İlkeleri:

- 1- Bu teknik, davranış dikkat çekmeye yönelikse uygulanmalıdır.
- 2- Teknik, davranışın her meydana gelişinde kararlı bir şekilde uygulanmalıdır.
- 3- Görmezden gelmenin uygulanmaya başlanmasıyla uygun olmayan davranışın sayısında artış görülebilir. Dolayısıyla tolere edilemeyecek davranışlar için kullanılmamalıdır.
- 4- Kimin dikkatini çekmeye yönelikse o kişi tekniği mutlaka uygulamalıdır. Dolayısıyla tekniğin başkalarına öğretilmesi gerekecektir.
- 5- Davranışın ortaya çıkmadığı durumda öğrenci ödüllendirilmelidir.

2.HOŞA GİDEN UYARANI ÇEKME

2.A.MOLA

Çocuğun belli ve sınırlı bir zaman süresi içerisinde pekiştirildiği bir ortamdaki alınıp pekiştiricilerin olmadığı bir ortama konulmasıdır. Mola, pekiştiricilerden uzakta geçirilen zaman anlamına gelmektedir. Teknik uygun şekilde kullanılmaz ise davranışta azalma yerine artma meydana gelir.

2-a-1.Gözlemsel Mola: Çocuğun, etkinlikleri görece bir biçimde etkinlik alanının dışına konulmasıdır. Çocuğun, bulunduğu yerden etkinlikleri izlemesine izin verilir.

2-a-2.Mola Alanı Kullanma: Çocuğun bulunduğu yerden etkinlikleri izlemesine izin verilmez. Sınıfın bir köşesinde sınıfa sırtını dönmesi istenebilir ya da sınıftan dışarı çıkartılır.

• Uygulama İlkeleri:

- 1- Uygulama süresi 2-3 dakika arasında olmalıdır.
- 2- Dil düzeyine göre çocuğa açıklama yapılmalıdır.
- 3- Ev ortamında uygulanması durumunda yetişkinin bulunduğu yere yakın bir oda ya da bir köşe gibi belli bir yer seçilmeli ve bu yer uygulama süresince değiştirilmemelidir.
- 4- Çocuk mola yerine götürülürken istenmeyen başka davranışlar yapabilir. Başka davranışlarda bulunmasına engel olunmalı ve mümkün olduğunca bu süre içinde onunla ilişki kurulmamalıdır.
- 5- Belirlenen sürenin sonunda çocuğun hoşlandığı ortama geri dönmesi sağlanmalıdır.

2.B.TEPKİNİN BEDELİ

Çocuk istenmeyen bir davranış sergilediğinde verilen pekiştiricinin geri çekilmesidir. Bu yöntemin uygulanması için bireyin elinde daha önce edindiği yitirilecek bir pekiştiricinin bulunması gereklidir.

3.AŞIRI DÜZELTME

Azaltılmak istenen davranışın yol açtığı çevresel etkilerin aşırı şekilde düzeltilmesidir.

3.a.1-Onarıcı Aşırı Düzeltme: Sorun davranışın çevre ile ilgili sonuçlarının fazlasıyla düzeltilmesinin amaçlanmasıdır. Örneğin tükürme davranışı gösteren bir çocuğu bu davranıştan sonra tükürdüğü yeri ve tüm çevresini sildirmek.

3.a-2.Olumlu Alıştırma Biçiminde Aşırı Düzeltme: Uygun olmayan davranışın o ortam içinde uygun olan biçiminin fazlaca yaptırılmasıdır. Örneğin sırasını çizen çocuğa kâğıt - kalem vererek 10 dakika süreyle yazı yazdırmak ya da çizgi çizdirmek.

UYGUN OLMAYAN DAVRANIŞI AZALTMANIN UYGULAMA PROSEDÜRÜ

1.Problem Davranışı Tanımla !!!!

Yaptığımız tanım düzeltilmesi gereken davranışın ne olduğuna, hangi koŐullarda ortaya çıktığına ilişkin bilgi vermelidir.

Genel ifadeden çok, somut bir Şekilde ifade edilmelidir.

Hırçın, yaramaz gibi ifadeler herkes için farklı anlamlara gelir. Onun yerine herkesin anlayacağı, hemfikir olacağı bir tanım yapılmalıdır. Örneğin: ArkadaŐının saçını çekiyor gibi.

2.Problem Davranışı Analiz Et !!!!

- Her davranışın bir anlamı vardır ve her davranış bir Őeye hizmet eder. Davranış analizinde, davranışın öncesinde ve sonrasında neler olduğuna bakılır.

3.Problem Davranışı Kaydet !!!!

Davranış kaydedilirken davranış özelliği dikkate alınır. Davranışın özelliğine göre **SÜRE**, **SIKLIK**, **YER** kaydedilebilir.

Sıklık: Günde 20 defa kardeŐine tükürdü.

Süre: Banyoya girdiğinde ellerini 30 dk yıkıyor.

Yer: Babanneye gidildiğinde banyoda sürekli sabunla oynuyor

4.Problem Davranışı Ortadan Kaldırmak İçin Yöntem Belirle ve Tutarlı Bir Şekilde Yöntemi Uygula !!!!

DAVRANIŞ DEĞİŞTİRME

Yapılan davranış analizine bağlı olarak davranışın öncesinde ve sonrasında neler olduğuna bakıldıktan sonra davranışın özelliğine bağlı olarak bir yöntem belirlenir. Ya davranış öncesine ya da davranış sonrasında ilişkin düzenleme yapılır. Davranış değiştirme yöntemi uygularken şu noktalara dikkat edilmelidir:

1. Çocuğun, birden fazla olumsuz davranışı olabilir. Fakat bir davranışla çalışmaya başlamak gerekir.
2. Programa başlamada önce davranışın mutlaka, en az 3 gün doğal halinin gözlenmesi ve kayıt edilmesi gerekir. Bu durum hedeflerimizi belirlemek açısından önemlidir.
3. Yöntem belirlendikten sonra uygulamada mutlaka tutarlı ve kararlı olunmalıdır. Belirlenen yöntem davranış her ortaya çıktığında uygulanmalıdır.
4. Davranışın ilk önce azaltılması hedeflenmelidir. Tamamı ile ortadan kaldırmak hemen mümkün olmayabilir.
5. Yöntem seçilirken çocuğun özellikleri dikkate alınmalıdır. Örneğin yalnız, içine kapanık bir çocuk için yalnız kalmasını gerektiren bir yöntem seçilmemelidir.
6. Yöntem uygulaması sırasında kayıt tutulmaya devam edilmelidir. Gelişmeleri daha iyi görmek için mümkünse grafiğe dökmek etkili olur.
7. Uygulamada okul-ev-merkez paralellliği sağlanmalıdır. Evde uygulanan yöntemle okulda uygulanan yöntem uyusmalıdır.
8. Davranış değiştirme programının bir uzmanla birlikte değerlendirilmesi her zaman için daha uygundur.

Kaynakça

Proj. Dr. Doğan Cüceloğlu, Psikolog Sezgin Kartal, Birlikte Okumanıza Engel Yok, Kaynaştırma Projesi Rehber Öğretmen El Kitabı.2011

Ayten Uysal, İstanbul Zihinsel Engellilere Eğitim ve Dayanışma Vakfı(İZEV), Hizmet İçi eğitim Sunusu. Ekim 2005.

Mehmet Özyürek, Sınıfta Davranış Değiştirme. Kök Yayıncılık.2004

Eliif Tekin ve Gönül Kırcaali-İftar. Özel Eğitimde Yalnızsız Öğretim Yöntemleri, Nobel Yayınevi.2001

Davranış ve Öğrenme Sorunu Olan Çocukların Eğitimi. Editör:G.Kırcaali-İftar. AÖF Yayınları, 2003

NOTLAR

A series of horizontal dotted lines for taking notes.

SPONSORLAR

DESTEKLEYENLER

İLETİŞİM

+90 212 465 38 85

+90 212 465 40 96

egitim@beyazay.org.tr

www.beyazay.org.tr
www.beyazayegitim.net

İDTM İş Blokları A 2 Blok
K:3 D:156 Bakırköy İstanbul

